

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ДОВІРИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

В статті аргументовано, що особливістю довіри є те, що вона є одним із факторів соціальної інтеграції і виступає основою дотримання будь-яких правил нормативної регуляції суспільного життя. Суб'єктивне благополуччя досить складний концепт, що певною мірою пов'язаний з довірою. Наразі, саме суб'єктивні оцінки благополуччя, щастя, задоволеності є одними з найважливіших ідентифікаційних характеристик того чи іншого суспільства. Взаємозв'язок цих процесів дозволяє виокремити специфічні характеристики європейських суспільств.

Ключові слова: довіра, суб'єктивне благополуччя

В статье аргументировано, что специфика доверия проявляется в том, что оно является одним из факторов социальной интеграции и выступает основой для соблюдения каких-либо правил нормативной регуляции общественной жизни. Субъективное благополучие довольно сложный концепт, и, в определенной степени, связан с доверием. Сейчас именно субъективные оценки благополучия, счастья, удовлетворенности являются одними из важнейших идентификационных характеристик того или иного общества. Взаимосвязь этих процессов позволяет выделить специфические характеристики европейских обществ.

Ключевые слова: доверие, субъективное благополучие

The trust phenomena is substantiated as a basic factor of social integration that enables the possibilities of normative regulation of the human life. Subjective well-being is rather complex concept that in some way connected with the trust. Now, that subjective well-being, happiness, satisfaction, etc. are some of the most important identification characteristics of any society. The investigations of the relationship of these processes creates cognitive opportunities for the meaning of the specific characteristics of European societies.

Keywords: trust, subjective well-being

Актуальність. Соціальна довіра традиційно розглядається соціологією як основа соціального порядку. Довіра, в такому випадку, виступає регулюючим фактором соціальної діяльності. Співвіднесення довіри та суб'єктивного благополуччя є важливим елементом для розуміння та інтерпретації основних соціальних процесів та явищ, а взаємозв'язок між ними є важливою характеристикою соціуму. Адже довіра – як напівсвідоме почуття індивіда та суб'єктивна оцінка благополуччя, яка виявляє найменші зрушення та негаразди, може слугувати індикатором латентних проблем, які навіть неможливо спостерігати безпосередньо. До проблеми виникнення та функціонування довіри у соціумі в різні часи зверталися такі мислителі, як Г. Гроцій, Дж. Локк, І. Кант і Е. Дюркгейм. Довіра розглядалася ними в контексті аналізу «договірної» основи суспільних відносин. Пізніше, даний концепт розробляється П.Блау, Дж. Хомансом в рамках теорії соціального обміну. Т. Парсонс відводив можливість індивідів "покладатися" один на одного значну роль в регулюванні соціальних систем всередині соціуму. Активно дослідження із використанням даного поняття почали проводитись у 80-х роках ХХ сторіччя і були пов'язані з такими відомими постатями як Б. Барбер, Е. Гідденс, Н. Луман, А. Селігмен, С. Айзенштадт, Ф.

Фукуяма, П. Штомпка. Кожен з цих дослідників намагався пояснити ту специфічну соціальну роль, яку завжди відігравала довіра у суспільстві.

Мета статті – оцінити взаємозв'язок між довірою та суб'єктивним благополуччям як специфічну характеристику сучасних європейських суспільств.

В даній статті ми зосередимо основну увагу на синтетичних концепціях, ґрунтуючись в першу чергу на концепції П.Штомпки [13, 19]. Це обґрунтовано тим, що Штомпка намагався створити синтетичну концепцію, яка, на нашу думку, в повній мірі розкриває сутність даного явища. В своїй праці 'Trust: a sociological theory', Штомпка приходить до такого загального визначення: "Довіра - це ставка у відношенні майбутніх непередбачених дій інших". Він пропонує розглядати довіру з точки зору трьох аспектів:

- 1) довіра - як характеристика особистості;
- 2) довіра - як культурна риса окремого соціуму;
- 3) довіра - як характеристика відносин.

В залежності від того, про який саме аспект іде мова, вона формується за рахунок індивідуального чи колективного досвіду, а також як ступінь відповідності, в якій мірі відносини заслуговують на довіру. Виходячи з наведеного визначення довіри виокремлюються два компоненти, як, на його думку, і складають довіру: 1) особливі очікування (у відношенні того, як поведе себе інший в якійсь майбутній ситуації); 2) переконаність, упевненість в відповідній дії (ставка). Звернемось до основних контекстів, в яких доречно розглядати довіру. Більшість науковців схиляються до думки про два основні виміри даного явища: міжособистісного та соціального. Якщо коротко розділити, то міжособистісна довіра виникає безпосередньо при взаємодії індивідів і характеризується в таких термінах як «передбачуваність» та «надійність». Тематика міжособистісної довіри розробляється перш за все в рамках праць соціальних психологів. Інший аспект – соціальна довіра, що виникає по відношенню до соціальних систем. Даний тип довіри забезпечує, перш за все, виконання та дотримання законів, слугує основою соціально-правового регулювання країни, створює засади економічної, політичної сфер життя. На думку Ентоні Гіденса, такий тип довіри можна описати в терміні «довіри до абстрактних систем», що є індикатором розвиненості суспільств. Проте, в кінцевому підсумку довіра завжди виражається по відношенню до індивідів і їх дій (продуктів їх діяльності).

Таким чином, можна побачити, що довіра може проявлятися на різних рівнях:

- як впевненість, що «інші», в кращому випадку, будуть діяти в інтересах індивіда, а в найгіршому випадку, не будуть свідомо і добровільно чинити зло. Цей аспект висвітлює довіру з точки зору саме міжособистісної довіри, в рамках взаємодії між індивідами.
- як віра в те, що слідування певним інституціональним практикам і процедурам принесе найкращі результати – довіри до політичних систем та соціальних інститутів.

Поняття суб'єктивного благополуччя є одним з центральних понять при вивченні таких характеристик як щастя, здоров'я, рівень життя, тощо. Так, наприклад, дане поняття розглядається Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) в якості основного для визначення здоров'я.

Специфічною рисою трактовки даного питання є те, що воно розробляється переважно в рамках психологічної науки, при цьому відповідні концепції в соціології менше розроблені. Так, психологи визначають суб'єктивне благополуччя (subjective well-being) як позитивний емоційний стан задоволеності собою, своїм життям, оточуючим світом і своїм місцем у ньому, традиційно описується в термінах душевної рівноваги.

В соціологічній науці суб'єктивне благополуччя має дещо іншу специфіку дослідження та використання. Даний концепт використовується для дослідження та пояснення структурних змін у соціумах. Саме завдяки оцінці динаміки суб'єктивного благополуччя можуть бути зроблені висновки щодо того, чи наявні позитивні або негативні зміни в окремому суспільстві. Адже при використанні об'єктивних показників (таких як ВВП, тощо), дуже важко врахувати соціокультурну специфіку окремих суспільств та співставити дані. В Україні розроблений власний Інтегральний Індекс соціального самопочуття (ІІСС), який ґрунтується на суб'єктивних оцінках найважливіших сторін життя індивіда та слугує інструментом моніторингових досліджень саме для оцінки внутрішньоструктурних зрушень. Інглхарт використовує поняття суб'єктивного благополуччя для обґрунтування та пояснення, перш за все, процесів модернізації у світі. Більше того, він використовує для цих цілей і концепт міжособистісної довіри. Так, згідно своєї концепції, Інглхарт виділяє ряд постматеріалістичних цінностей (зокрема, задоволеність життям, роботою, дозвіллям, сімейним життям, а також схильність довіряти іншим), що безпосередньо включені в структуру громадянської культури. «Довіра до інших» - це елемент культури, що зумовлює можливість об'єднання громадян в асоціації та групи за інтересами, без діяльності яких, у свою чергу, стає неможливою демократія. Таким чином формується класичний погляд, що суспільство, яке ґрунтується на великому і різноманітному спектрі громадських об'єднань і організацій, характеризується високим рівнем соціальної довіри. Шляхом участі в регулярних і тісних контактах з іншими на добровільній основі індивіди відкривають для себе основи довіри, взаємності, співробітництва, співчуття до інших, і розуміння загальних інтересів і спільного блага. [15]

Яким чином відбувається взаємозв'язок довіри з суб'єктивним благополуччям? В якому випадку благополуччя є важливим фактором виникнення довіри, а в якому не відіграє зовсім ніякої ролі?

Інглхарт і Патнем підкреслюють тісний зв'язок між соціальною довірою, щастям і благополуччям. Так, у роботі Р. Інглхарта [9], був проведений аналіз 43 суспільств на підставі даних другої хвилі World Values Survey. Він виявив, що суб'єктивне благополуччя та міжособистісна довіра сприяють високому рівню демократії. В свою чергу Патнем зазначав наступне: «На відміну від довіри, недовіра більше поширена серед тих, хто програв - індивідів з низьким рівнем освіти, низькими доходами і низьким статусом, і тих, хто висловлює невдоволення своїм життям. Недовіру також прагнуть виражати жертви злочинів і насильства, а також розлучені» [5]. Тобто, мова йдеться саме про тих, хто навряд чи оцінює своє суб'єктивне благополуччя як високе.

Інша концепція ґрунтується на понятті добровільних організацій. Зазвичай, добровільні організації мають метою свого існування вирішення важливих соціальних проблем. Індивід, котрий вступає в таку організацію, повинен мати

відповідно ціннісні орієнтації та установки, що збігаються з конкретним напрямком діяльності окремої організації. Стаючи членом цієї організації він має певні очікування щодо того, що його діяльність та активність може принести користь та вирішення проблемних питань. Таким чином, коли досягається певний ефект, індивід отримує стимул і в подальшому довіряти соціальним організаціям. Отже, теоретично існують два компоненти довіри, кожен з яких корелює з суб'єктивним благополуччям – міжособистісний та соціальний.

Розглянемо взаємозв'язок між довірою та суб'єктивним благополуччям як специфічну характеристику сучасних європейських суспільств. Концепти довіри та суб'єктивного благополуччя можуть бути пов'язаними між собою на основі гіпотези про їх роль у формуванні та підтриманні демократії. Так, Інглхарт зазначає що «... виявляємо напрочуд сильні залежності між макрорівневими характеристиками - такими, як стабільна демократія, і мікрорівневими - такими, як наявність між індивідами довіри, терпимості, як значущість для них постматеріальних цінностей і суб'єктивне благополуччя» [17]. Для перевірки цієї гіпотези про обумовленість демократії постматеріальними цінностями, на основі даних отриманих у третій хвилі Європейського соціального дослідження [2], ми обрали два типи країн – країни «старої демократії», котрі за об'єктивними показниками лідирують в рейтингах демократичності (наприклад, рейтингах впливового журналу The Economist – Норвегію, Швейцарію) та країни, що належать до пострадянського простору (Україну, Росію). Окрім того, це дало нам змогу перевірити також елементи теорії успіху та благополуччя, в рамках якої, суспільство в якому більше успішних людей характеризується більшим ступенем довіри, а індивіди при цьому визначають своє благополуччя як високе. Таким чином, використовуючи основні індикатори «успіху» (дохід, соціальне становище, соціальна активність, освіта, задоволеність життям, задоволеність роботою) та простеживши їх зв'язок з суб'єктивним благополуччям та довірою ми отримуємо підтвердження або спростування даної теорії.

Використовуючи факторний аналіз для даних кожної з чотирьох країн методом головних компонентів з обертанням варімакс було виокремлено в кожній країні чотири фактори, що мають однакову структуру. Оскільки в усіх чотирьох країнах фактори структурно подібні, то це дає нам змогу порівнювати країни в просторі отриманих факторів. Так, для Норвегії сукупно пояснена дисперсія складає 74,5%, для Швейцарії, в свою чергу, при виокремленні даних чотирьох компонент сукупно пояснена дисперсія складає 73,7%. Розподіл факторів в Україні також демонструє нам відповідне наповнення по чотирьом факторам, однак при цьому сукупно пояснена дисперсія складає 79,6%. Відповідно, виокремлення 4 факторів у Росії пояснює 77,5% сукупної поясненої дисперсії. На об'єднаних даних для всіх чотирьох країн було виділено 4 фактори, які пояснюють 81,4% загальної дисперсії змінних.

В результаті, в кожній зазначеній країні, при використанні факторного аналізу для виокремлення основних типів людської довіри, було отримано 4 структурно подібні елементи.

Кожен з цих факторів представляє собою індекс окремого типу довіри всередині якого елементи розподілені відносно факторних навантажень:

- Довіра до політичних інститутів (довіра до парламенту, довіра до політичних партій, довіра до політиків)

- Довіра до міжнародних організацій (довіра до ООН та довіра до Європарламенту)
- Довіра до правоохоронних органів (довіра до суду та довіра до поліції)
- Міжособистісна довіра (довіра до інших людей, віра в чесність людей та віра в допомогу від інших)

Розглянемо, яким чином вони відрізняються між собою. І в Росії, і в Україні, найбільш корелює з першим фактором довіра до політичних партій. На другому місці в першій компоненті довіра до політиків. Це є достатньо цікавим ефектом, адже специфікою цих двох країн є те, що їх політичні партії визначаються лідером, а не навпаки – політика лідера спрямовується партією. Друга компонента має більші навантаження в Україні, де на першому місці змінна – віра у чесність інших людей. В Росії ж найбільш корелює з цим фактором довіра до інших людей. Третя компонента в Україні більше корелює з довірою до суду, а в Росії – з поліцією. Четверта компонента більш виражена в Україні, проте і там, і там найбільша кореляція її з довірою до ООН.

В методології порівняльних досліджень присутня проблема пов'язана із незалежністю (або, скоріше, відсутністю незалежності) між окремими об'єктами аналізу, яку називають також проблемою Гальтона. Для встановлення, чи відрізняються середні значення індексів в чотирьох обраних для аналізу країнах був проведений одно факторний дисперсійний аналіз, де незалежною змінною виступають країни, а залежними – індекси довіри, побудовані раніше. Окрім того, таке порівняння дає змогу визначити, чи є відмінності між цими даними значущими, та встановити міру цієї відмінності. Отримані результати представлені на рисунку 1. На графіку середніх дуже добре простежується тенденція довіряти в залежності від країни, а також в залежності від того, до якого блоку – старої демократії чи пострадянських країн ми їх відносимо.

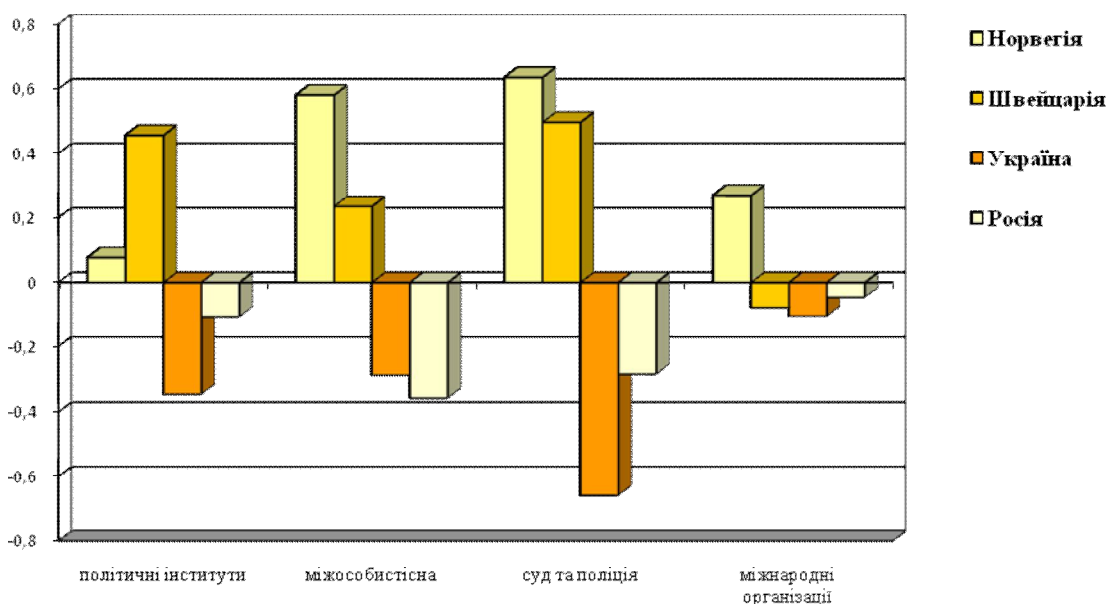

Рис. 1 - Графік середніх значень компонентів довіри в чотирьох країнах

Серед зазначених країн, найбільший рівень довіри до політичних інститутів у Швейцарії, а найменший – в Україні. Така ситуація може бути пов'язана зі

специфікою діяльності політичних систем. Так, в Україні на час проведення дослідження був наявний великий ступінь розчарування, що був викликаний нездійсненими надіями на Помаранчеву революцію. Ступінь міжособистісної довіри найбільший в Норвегії, а найменше значення у Росії. Довіра до суду та поліції найбільш виявляється у Норвегії, а найбільше не довіряють в Україні. Всі ці відмінності між групами є значущими на рівні 0,01.

В рамках довіри до політичних інститутів можна побачити, що Норвегія демонструє досить низькі показники, це може бути пов'язане з політичними негараздами у 2000 - 2005 роках (відставка всього уряду, прихід до влади робітничої партії та створення тимчасового уряду, опозиційна діяльність коаліції), які начебто мали закінчитись виборами 2005 року та принести стабільність, проте фінансова криза могла підірвати довіру до політиків ще в більшій мірі.

Для множинних порівнянь був використаний критерій Тьюкі, для довірчої імовірності 0,95. При розгляді міжособистісної довіри утворилось три елементи, в одну з яких об'єднались Україна та Росія. Це означає, що рівень міжособистісної довіри мешканців України та Росії не є значущо різним в рамках обраних країн.

При характеристиці ступеню довіри до міжнародних організацій утворилось лише два елементи. Україна, Росія та Швейцарія в даному випадку характеризується скоріше недовірою до ООН та Європарламенту, в той час як жителі Норвегії демонструють невеликий, проте позитивний рівень довіри до даних організацій. При значущості 0,05 довіра до політичних інститутів та довіра до суду та поліції різняться в рамках кожної країни, утворюючи відповідно по чотири компоненти.

Яким же чином ми можемо встановити зв'язок між різними типами довіри та успіхом? Соціальний успіх, на думку Ньютона, може слугувати передумовою високого рівня довіри в індивіда. Основні ж характеристики успіху пов'язані з рівнем освіти, матеріальною забезпеченістю, суб'єктивним благополуччям. Для того, аби перевірити дану гіпотезу був проведений кореляційний аналіз між різними типами довіри та відповідними індикаторами.

Освіта. Так як кожна країна має свої стандарти освітніх рівнів, за індикатор рівня освіти нами було обрано загальну кількість років, що респондент витратив на офіційну освіту. За допомогою попарних кореляцій за коефіцієнтом Пірсона була отримана кореляційна матриця за допомогою якої була встановлена взаємозалежність між будь-яким типом довіри та освіти респондента, яка має слабкий характер. В Норвегії вона взагалі є не значущою при розгляді кореляції з довірою до міжнародних організацій, в Росії та Україні є незначущим зв'язок освіти з довірою до політичних інститутів, а також відсутній подібний зв'язок з міжособистісною довірою у Росії.

Слабкий зв'язок наявний між освітою та довірою у Норвегії – до політичних інститутів, в Україні – до суду та поліції, в Швейцарії – до міжнародних організацій та в рамках міжособистісної довіри.

Як індикатор матеріального забезпечення нами було обрано питання про задоволеність респондентом своєю матеріальною забезпеченістю. Це пов'язано перш за все з тим, що економічні показники різняться між країнами, і таким чином, точні цифри прибутку індивіда можуть не репрезентувати внутрішню картину. Так, в середньому за 11 бальною шкалою (від «зовсім незадоволений» до «повністю задоволений»), українці та росіяни оцінили рівень задоволеності на

4, в той час як мешканці Норвегії та Швейцарії на 8 дали відповідні оцінка на 8 балів. Ці два блоки країн значно відрізняються не лише за середнім значенням, але й за тенденціями щодо визначення власного положення всередині країни. Так, у відповідях на дане запитання в блоці країн «старої демократії» найчастіше зустрічаються 8, 9 та 7 і при цьому дуже невелика частка становить інших варіантів. Блок пострадянських країн, представлених Україною та Росією відрізняється за оцінками в тому, що тенденція до відповідей тримається на приблизно однаковому рівні в інтервалі від «дуже не задоволений» до 7-8 балів. Тобто, ми маємо дві зовсім відмінні між собою картини, одна демонструє різкий «сплеск» на високих балах і характерна для Норвегії та Швейцарії, а інша має тенденцію до невеликої кількості високих оцінок, і тримається на інших рівнях приблизно рівномірно.

За допомогою попарних рангових кореляцій за коефіцієнтом Спірмена була отримана наступна кореляційна матриця. (таб.1)

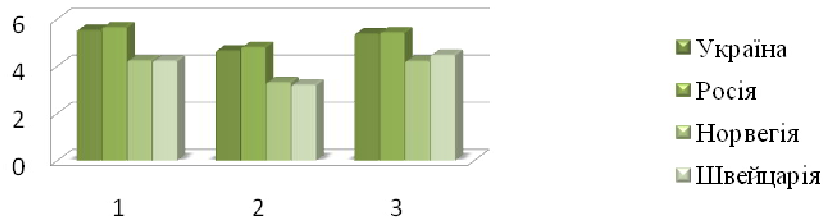
Як можна побачити, суб'єктивна оцінка матеріального забезпечення більше впливає на довіру індивідів, аніж освіта. Проте, взаємозалежність залишається слабкою. Найбільше матеріальний стан впливає на міжособистісну довіру швейцарців. Цікавим є і те, що кореляція між довірою до політичних інститутів росіян та українців у залежності від матеріального забезпечення за критерієм Спірмена на однаковому рівні.

Таблиця 1. Кореляційна матриця задоволеності матеріальним становищем та типу довіри за країнами

	Політичні інститути	Міжособистісна довіра	Суд та поліція	Міжнародні організації
Норвегія	0,104	0,182	0,132	0,077
<i>Знч. на рівні</i>	0,01	0,01	0,01	0,01
Швейцарія	0,071	0,235	0,154	0,02
<i>Знч. на рівні</i>	0,01	0,01	0,01	
Україна	0,128	0,166	0,105	0,117
<i>Знч. на рівні</i>	0,01	0,01	0,01	0,01
Росія	0,128	0,155	0,131	0,056
<i>Знч. на рівні</i>	0,01	0,01	0,01	0,01

Таким чином, матеріальна забезпеченість та освіта індивіда корелюють з будь-яким типом довіри, але не на такому рівні, щоб можна було вважати їх важливими факторами, що визначають спроможність чи не спроможність індивіда довіряти. Скоріше вони виокремлюють певні «схильності» індивідів в залежності від цих показників, які можуть як справджуватись, так і ні.

Можливо, участь індивіда в громадянських організаціях буде відігравати більш важливу роль у формуванні його орієнтацій щодо довіри? Теорія добровільних організацій ґрунтується на досвіді людини та характері її співіснування у світі з іншими. Спробуємо перевірити гіпотезу про обумовленість соціальним капіталом ступеню довіри за допомогою аналізу статистичної зв'язку між рівнем соціальної довіри, з одного боку, і членством та участю в громадських об'єднаннях, з іншого.

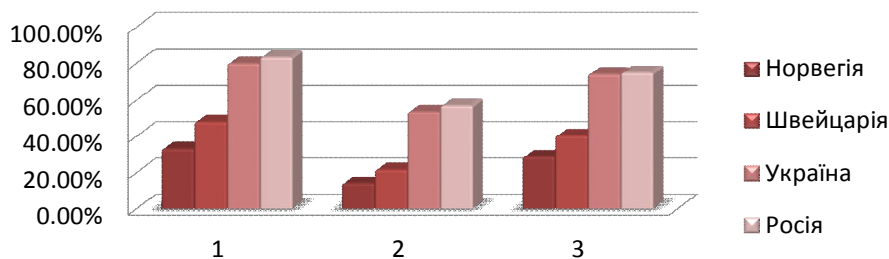

де, 1 - участь у добровільній громадсько-корисній діяльності або у діяльності благодійних організацій,
 2 - участь у громадських організаціях,
 3 - активна допомога іншим людям.

Рис. 2 – Участь та членство у добровільних організаціях для чотирьох країн

Як індикатор участі та членства був побудований адитивний індекс на основі трьох змінних – участь у громадських організаціях, участь у добровільній громадсько-корисній діяльності або у діяльності благодійних організацій, активна допомога іншим людям. З графіку (рис.2) видно, що загальний рівень участі в країнах досить низький – значною є кількістю тих, хто не приймає участь у будь-якому виді подібної активності.

Відсоток респондентів, що не приймають участь у добровільних організаціях представлений на графіку нижче.

де, 1 - участь у добровільній громадсько-корисній діяльності або у діяльності благодійних організацій,
 2 - участь у громадських організаціях,
 3 - активна допомога іншим людям

Рис. 3 – Відсоток респондентів, що не приймають участь у добровільних організаціях

Найгіршу ситуацію із активністю ми спостерігаємо в Росії та Україні, де участь в організаціях знаходиться на дуже низькому рівні, а показники є приблизно однаковими. Найбільшу активність проявляє населення Норвегії, де кожен третій допомагає людям та є членом громадських організацій, і лише 10% не приймають участь у благодійних організаціях.

Нижче представлена матриця парних коефіцієнтів кореляції Пірсона між активністю та довірою в чотирьох країнах(таб.2).

Як можна побачити з таблиці, зв'язок є дуже невеликий і зворотній. Саме так, негативна кореляція характеризує зв'язок участі та довіри до політичних інститутів у Норвегії, міжособистісної довіри у Швейцарії, довіри до суду та поліції в Україні. Адже, це перш за все пов'язано з тим, чому індивід приймає участь в діяльності тієї чи іншої громадської організації. До такої поведінки спонукає перш за все розуміння неможливості офіційними установами вирішити певні соціальні проблеми. Саме тому, досить логічним може бути висновок про те, що індивіди,

які приймають участь в подібних організаціях, з самого початку не довіряють тим чи іншим регулюючим органам.

Таблиця 2. Кореляційна матриця участі у добровільних громадських організаціях та типу довіри за країнами

	Політичні інститути	Міжособистісна довіра	Суд та поліція	Міжнародні організації
Норвегія	-0,136	-0,06	-0,077	0,009
<i>Знч. на рівні</i>	0,01	0,05	0,01	
Швейцарія	0,013	-0,139	-0,02	-0,062
<i>Знч. на рівні</i>		0,01		0,01
Україна	-0,067	-0,062	-0,163	-0,08
<i>Знч. на рівні</i>	0,01	0,01	0,01	0,01
Росія	-0,037	-0,086	0,009	-0,035
<i>Знч. на рівні</i>		0,01		

Таким чином, гіпотеза про те, що участь впливає на довіру індивідів підтверджується, хоча і на досить низькому рівні. Проте треба зважати, що такий зв'язок є оберненим, тобто чим більша участь – тим меншою є довіра.

Як вже було зазначено, довіра та суб'єктивне благополуччя на думку Інглхарта становлять основу постматеріалістичних цінностей, що в свою чергу сприяють розвитку демократії. Для того, аби дослідити, чи дійсно можна говорити про зв'язок цих двох факторів, необхідно побудувати індекс суб'єктивного благополуччя.

Основою для побудови такого індексу стали три індикатори задоволеності: задоволеність тим, як складається життя, задоволеність матеріальним становищем та задоволеність життям в цілому. Відповідні розподіли для чотирьох країн представлені у додатках.

Таблиця 3. Матриця факторних навантажень побудови індексу суб'єктивного благополуччя для чотирьох країн

	Норвегія	Швейцарія	Україна	Росія	Загалом
Задоволеність життям в цілому	,824	,837	,812	,834	,886
Задоволеність тим, як складається життя	,886	,851	,860	,882	,895
Задоволеність матеріальним становищем	,820	,847	,864	,851	,904
Дисперсія	71,202	71,397	71,535	73,218	80,109

Факторним аналізом методом головних компонент з обертанням варімакс було виокремлено однофакторне рішення, що включало в себе всі перелічені вище компоненти. Дана процедура була проведена для даних кожної країни окремо і потім для об'єднаних для всіх чотирьох країн даних. Таким чином був обчислений індекс суб'єктивного благополуччя. Частка пояснення сукупної дисперсії складає 80,1%.

Як можна побачити з таблиці 3 індекс суб'єктивного благополуччя має достатньо сталі факторні навантаження для всіх чотирьох країн.

Для перевірки взаємовпливу суб'єктивного благополуччя та довіри було використано низку парних кореляцій за Пірсоном. Кореляція є значущою на рівні 0,01 і знаходиться на середньому рівні. Найбільший вплив (для всіх чотирьох країн) суб'єктивне благополуччя здійснює на міжособистісну довіру. На другому місці після міжособистісної довіри знаходиться довіра до суду та поліції. Показовим для України є рівень зв'язку довіри до міжнародних організацій та рівнем суб'єктивного благополуччя. Він є найбільш високим серед всіх чотирьох країн і пов'язаний, імовірно, з переорієнтацією цінностей більш благополучних громадян на євроінтеграцію та закріплення зв'язків з міжнародними організаціями та інституціями. Проте, довіра до міжнародних організацій є досить різною в чотирьох країнах. Це може свідчити про неоднозначність сприйняття та розуміння сутності діяльності подібних соціальних інституцій.

На представленому графіку (Рис.4) ілюструється, яким чином можливі варіації між різноманітними видами довіри в залежності від країни, де мешкають респонденти. Блок країн «старої демократії» є менш однорідним за структурою зв'язку, причому в Швейцарії зв'язок є найбільш вагомим серед усіх чотирьох країн. Певною мірою це пов'язано з особливостями функціонування соціальних інститутів в цій країні.

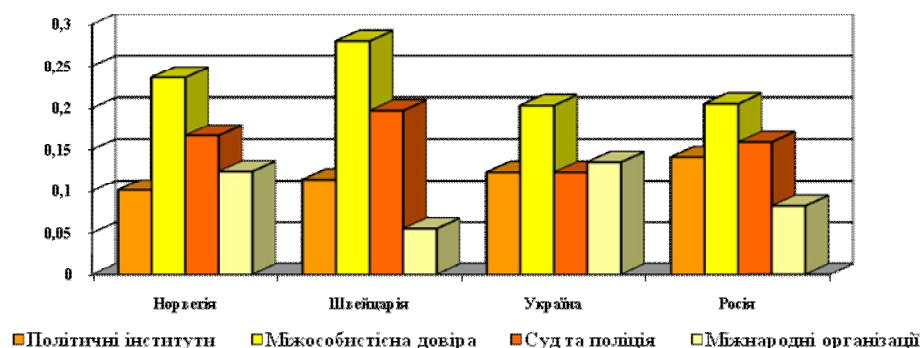

Рис. 4 – зв'язок типів довіри та суб'єктивного благополуччя за країнами

Що стосується України та Росії, то вони є подібними за структурою даного зв'язку, лише довіра до міжнародних організацій в Росії є значно нижчою. Ця особливість може бути пояснена за рахунок особливостей міжнародної політики даної країни та особливостей діяльності медіа, що акцентують увагу на індивідуальності та самостійності Росії, а також спроможності її самостійно вирішувати власні проблеми. На противагу Росії, в Україні на той час активно обговорювались можливості до включення у міжнародні проекти, входження у Європейський союз, НАТО. Основні акценти робились на тому, що подібні кроки призведуть до покращення якості життя та відкриють нові можливості. Саме тому, в даному випадку виникає таке розмежування.

Таким чином, ми можемо говорити про те, що існує достатньо сильний та значущим зв'язок між суб'єктивним благополуччям та довірою.

Висновки. 1. На думку більшості вчених, саме довіра являється запорукою соціального порядку. Проте, і недовіра може виступати таким регулятором. Індивіди поєднуються проти когось, кому не довіряють і довіряють власній спільності. Таким чином відбувається поділ на «своїх» та «чужих», в наслідок чого виникає і не лише соціальна структура, а й відповідна усталеність яка для

неї характерна. Довіра може поділятися на два основних напрямки дії: довіри до соціальних систем (котра може в свою чергу поділятися на довіру до конкретних елементів цих систем), а також міжособистісна довіра (котра може бути направлена на індивіда – як конкретну людину, так і на індивіда як носія специфічних характеристик).

2. В соціології суб'єктивне благополуччя використовується як індикатор, що визначає стан розвитку соціуму «з середини». Інглхарт використовує концепт суб'єктивного благополуччя, щастя та довіри виокремлюючи орієнтації на постматеріалістичні цінності в сучасних розвинених демократичних країнах. Зв'язок між цими двома концептами намагаються встановити дві теорії – теорії соціального успіху та теорії громадянської участі. В рамках першої теорії успіх визначається як отримання певних благ – гарної освіти, матеріального благополуччя. Успішна людина є і суб'єктивно благополучною, більше довіряє іншим людям та суспільним інститутам, адже в неї є позитивний досвід справдження надій. В рамках другої теорії довіра та благополуччя поєднується активністю суб'єкта, котрий включається до участі в роботі волонтерських програм та громадських організацій. Такі організації фінансуються та підтримуються загалом за рахунок благополучних людей, які допомагають більш незахищеним членам суспільства та в результаті збільшують і свій рівень довіри до суспільства та інших людей.

3. Здійснена емпірична перевірка основних гіпотез про зв'язок довіри та суб'єктивного благополуччя, висунутих в рамках названих теорій участі та успіху, встановила значущий зв'язок між різними типами довіри та освітою, матеріальним становищем (теорія соціального успіху), участю в громадських організаціях (теорія участі та членства). Отримані зв'язки є досить слабкими, подекуди знаходяться на середньому рівні. Крім того був встановлений статистично значущий зв'язок між різними типами довіри та суб'єктивним благополуччям. Показовим є те, що характер такого зв'язку не залежить від країни (є однаковим як для «старих демократій», так і для пострадянських країн).

Література

1. Christian Welzel , Ronald Inglehart, Agency, Values, and Well-Being: A Human Development Model, [Електронний ресурс] – режим доступу http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/publication_584/files/SIR.pdf
2. European Social Survey [Електронний ресурс] – режим доступу: www.europeansocialsurvey.org.
3. Russell Hardin. The street-level epistemology of trust [Текст]// Politics and Society – 1993, p. 505-529.
4. Regulation and Distrust [Електронний ресурс]// Philippe Aghion, Yann Algan, Pierre Cahuc, Andrei Shleifer – режим доступу <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/14648.html>
5. Robert Putnam. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community [Текст]// New York: Simon and Schuster. - 2000. С. 138
6. Ronald Inglehart. Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006 [Текст]// West European Politics 31:1-2, 2008. - 130-46
7. Ronald Inglehart, Hans-Dieter Klingemann. Genes, Culture, Democracy and Happiness [Електронний ресурс] – режим доступу <http://www2000.wzb.eu/alt/iw/pdf/genecult.pdf>
8. Development, Freedom, and Rising Happiness. A Global Perspective (1981–2007) [Текст]// Ronald Inglehart, Roberto Foa, Christopher Peterson, and Christian Welzel/ Perspectives on Psychological Science, 2008. № July. С. 264—285
9. Ronald Inglehart. Modernization and Postmodernization [Текст]// Princeton, 1997., с. 181.

10. Ruth O'Shea, Caroline Bryson, Roger Jowell. Comparative Attitudinal Research in Europe [Електронний ресурс] – режим доступа http://europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=1&Itemid=80
11. Kenneth Newton. Social and Political Trust, [Електронний ресурс] – режим доступа <http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/2/>
12. Штомпка П. Формирование социологического воображения. Значение теории [Текст]// Социологические исследования. — 2005. — № 10. — С. 64—72.
13. Sztompka P. Trust: A Sociological Theory [Текст]// Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
14. Алексеева А. «Уверенность, обобщенное доверие и межличностное доверие: критерии различения» [Текст]//«Социальная реальность» – 2008. – № 7. – С. 85–98.
15. Вельцель Христиан, Инглхарт Рональд. Человеческое развитие и “взрыв” демократии: вариации изменений режимов среди 60 обществ [Текст]// Социология: теория, методы, маркетинг. Научно-теоретический журнал. - Киев: Институт социологии НАН Украины, 2008. - N1. - С. 85-118
16. Гидденс Э. Последствия модернити [Текст]// Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. — М., 1999. — С. 101—122.
17. Р Инглхарт. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся [Текст]// Полис, 1997, № 4. С. 18 - 28
18. Фреик Н.В. Концепция доверия в исследованиях П.Штомпки [Текст]// Социс- 2006.-№11.
19. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества [Текст]//Пер. с польск. СМ. Червонной/ — М.: Логос, 2005. — 664 с.

УДК 316.47

Жуков В.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка факультет соціології, кандидат педагогічних наук, доцент

ПРАКТИКИ «PATH DEPENDENCY» У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ЯК ПРОЯВ ЦІННІСТНИХ ОРІЄНТАЦІЇ ПОСТРАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті зроблена спроба дати відповідь на запитання про те, чому в Україні, як і в решті країн пострадянського простору, інституціоналізація трудових відносин в полі ринкової економіки не виправдала суспільних очікувань. Чому такі інституціональні інновації, як соціальний діалог не виявився ефективним.

Ключові слова: залежність від траєкторії минулого досвіду, подвійна інституціоналізація, трудові відносини, соціальний діалог

В статті зроблена спроба дати відповідь на запитання про те, чому в Україні, як і в решті країн пострадянського простору, інституціоналізація трудових відносин в полі ринкової економіки не виправдала суспільних очікувань. Чому такі інституціональні інновації, як соціальний діалог не виявився ефективним.

Ключевые слова: зависимость от траектории предыдущего опыта, двойная институционализация, трудовые отношения, социальный диалог

The article aims to answer the question why in Ukraine, as in other post-Soviet countries, institutionalization of labour relationships in market economy sphere didn't justify mass social expectations. Why such institutional innovation as social dialog is not effective.

Keywords: path dependency, industrial relations, social dialogue

Актуальність. Перехід українського суспільства: від радянського до пострадянського, зумовлений соціальними змінами, призвів за Петером Штомпкою до зміни структури системи, тобто чотирьох мереж зв'язків між елементами (взаємодіями, інтересами, нормами та ідеями), утворюючи нові